

ЯКУБ КІРЫЛАВІЧ УСІКАЎ: ВУЧОНЫ, ПЕДАГОГ, ЧАЛАВЕК

Амаль паўстагоддзя у Магілёўскім дзяржаўным педагогічным істытуце працаваў вядомы ў рэспубліцы даследчык гісторыі беларускай літаратуры, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Я.К.Усікаў. Нарадзіўся ён 20 верасня 1919 года ў в. Кадзіна цяперашняга Магілёўскага раёна ў беднай сялянскай сям'і. У 1934 годзе скончыў Бароўскую сямігадку і паступіў на масавае аддзяленне Магілёўскага палітасветтэхнікума. Але, мусіць, неўзабаве адчуў, што абраная прафесія не адпавядае асабістым схільнасцям і імкненням. І пасля заканчэння першага курса зноў стаў абітурыентам –

на гэты раз у Мінскім педагогічным інстытуце. Пасляхова здаў ўступныя экзамены і быў залічаны студэнтам літаратурна-лінгвістычнага факультэта.

Праўда, сцены новай alma mater давялося пакінуць значна раней вызначанага тэрміну. Бо з трэцяга курса юнака, якому тады толькі-толькі споўнілася 18 гадоў, накіравалі працаваць дырэктарам сярэдняй школы ў в. Вялікае Сяло Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці. Працягваць вучобу давялося на завочным аддзяленні. І ў час працы ў Вялікасельскай школе, і ў Мар'інагорскім сельскагаспадарчым тэхнікуме, дзе з кастрычніка 1939 года Я.К.Усікаў выкладаў беларускую

і рускую мовы і літаратуры. Здольнасцей, энергіі хапала на ўсё: і спраўляцца са шматлікімі службовымі абавязкамі, і паспяхова закончыць інстытут. І адразу ж пасля таго, у кастрычніку 1940 года, паступіць у аспірантуру пры Інстытуце мовы, літаратуры і мастацтва АН БССР. Адкрываўся шлях у вялікую навуку. Ды неўзабаве пачалася Вялікая Айчынная вайна...

У самыя першыя дні вайны Якуб Кірылавіч заставаўся ў Мінску, чакаў указа Вярхоўнага Савета аб прызыве яго года ў армію. Але калі пачаліся бамбёжкі, мусіў пакінуць горад. Пайшоў на ўсход па Маскоўскай шашы, ды неўзабаве, як і многія тады, апынуўся ўжо ў тыле імкліва наступаўшых нямецкіх войск. Праз тры тыдні дабраўся да роднай вёскі. Жыць давялося ў зямлянцы, бо хата і гаспадарчыя пабудовы згарэлі. Праз некаторы час увайшоў у склад партызанскай групы. У жніўні 1943 года яна ўлілася часткова ў атрад Грышына, а часткова (у тым ліку і Я.К.Усікаў) – ў 15 партызанскі полк брыгады Дзямідава, што дзейнічала на тэрыторыі Чавускага, Дрыбінскага, Слаўгарадскага і Магілёўскага раёнаў.

3 канца чэрвеня 1944 года і да Перамогі Я.К.Усікаў у складзе войск 2-га Беларускага фронту ваяваў на тэрыторыі Польшчы, Германіі. Быў паранены. За баявыя заслугі ўзнагароджаны ордэнамі Айчынай вайны II ступені і Чырвонай Зоркі, медалямі.

Дэмабілізаваны ў снежні 1945 года, былы салдат-артылерыст пасля працяглага перапынку вяртаецца ў аспірантуру. Вучобу сумяшчае з працай у газеце "Чырвоная змена". Відаць, адно не замінала другому, бо неўзабаве ў перыядычным друку з'яўляюцца першыя артыкулы і рэцэнзіі маладога вучонага. Пасля паспяховага заканчэння аспірантуры ў лістападзе 1948 года загадам Міністэрства адукацыі ён прызначаецца выконваючым абавязкі загадчыка кафедры беларускай літаратуры Магілёўскага педагагічнага інстытута.

З гэтага часу і да апошніх дзён жыцця лёс Я.К.Усікава быў непарыўна звязаны з Магілёвам і Магілёўскім дзяржаўным педагагічным інстытутам. Тут канчаткова вызначыўся асноўны прадмет даследавання – узнікненне і развіццё беларускай драматургіі, перш за ўсё камедыі. Была завершана праца над дысертацыяй, якую Я.К.Усікаў паспяхова абараніў у снежні 1950 года і стаў першым у гісторыі кафедры кандыдатам навук. А ў 1957 годзе быў зацверджаны ў званні дацэнта.

Тут, у Магілёве, ім былі напісаны і падрыхтаваны да выдання манаграфіі "Драматургія Кандрата Крапівы: Нарысы аб станоўчым героі" (1953), "Беларуская камедыя: Ля вытокаў жанру" (1964), "Беларуская камедыя" (1973), "Беларуская камедыя: Літаратурна-крытычныя нарысы" (1979), "Андрэй Макаёнак: Нарысы жыцця і творчасці" (1984), а таксама зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў "Грамадзянскае сумленне мастака" (1976). Апроч таго, Я.К.Усікаў – аўтар асобных раздзелаў ў падручніках і дапаможніках для студэнтаў ВУН "Беларуская дзіцячая літаратура" (1966), "Беларуская вусна-паэтычная творчасць" (1966), "Гісторыя беларускай літаратуры, XIX – пачатак XX ст." (1981), "Гісторыя беларускага тэатра" (1983) і блізка сотні артыкулаў і рэцэнзій. Гэта быў важкі ўклад у развіццё беларускага літаратуразнаўства. Да меркаванняў Я.К.Усікава прыслухоўваліся як у асяроддзі вучоных, так і ў Саюзе пісьменнікаў БССР, членам якога ён быў з 1951 года.

Слыны навуковец, выкладчык, што называецца "ад Бога", Я.К.Усікаў прывабліваў людзей і сваімі чыста чалавечымі якасцямі. Спакойны, прыязны, усмешлівы, ён ставіўся да ўсіх як да роўных сабе і ніколі не выказваў нейкай перавагі над кім бы тое ні было. Разам з тым у прынцыповых пытаннях заўсёды меў выразна акрэсленую пазіцыю і адстойваў яе цвёрда, з годнасцю, не апускаячыся да палемікі на "кухонным" узроўні. То і не дзіва, што карыстаўся выключным

аўтарытэтам і ў калег, і ў студэнтаў. Дастаткова сказаць, што з 1948 па 1976 год ён практычна пастаянна выбіраўся загадчыкам кафедры.

Што ж да студэнтаў, то Якуб Кірылавіч быў адным з самых любімых імі выкладчыкаў. Не падрыхтавацца належным чынам да практычных ці тым больш да экзамена па курсах гісторыі старажытнай беларускай літаратуры, беларускай літаратуры XIX або пачатку XX стагоддзя, якія ён чытаў, было проста сорамна. На перапынках моладзь акружала яго шчыльным колам, а ён больш слухаў ды ўсміхаўся, чым гаварыў. А між тым і тут, і ў часе заняткаў пільна прыглядаўся да кожнага, і не аднаго таленавітага студэнта спакваля скіраваў на шлях у вялікую навуку.

У пачатку 90-х гадоў Якуб Кірылавіч цяжка захварэў, але працягваў працаваць на частку стаўкі. Не дзеля заробку. Проста без любімай справы жыццё ператварылася б для яго ў бязмэтнае і бескарыснае існаванне. Так і працаваў ён да апошняга свайго дня, да 30 лістапада 1995 года...

М.М. КАРАТКОЎ